

Inflace rasismu, devalvace chudých a fetišizace kritiky: odpověď na článek Tomáše Profanta

Reakce na článek Tomáše Profanta (2020): Rasismus v rozvoji a v rozvojové spolupráci. Mezinárodní vztahy / Czech Journal of International Relations, Vol. 55, No. 1, s. 21–40, <doi:10.32422/mv.1611>.

ONDŘEJ HORKÝ-HLUCHÁŇ

Institute of International Relations, Prague, Czech Republic

E-mail: horky@iir.cz

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6966-1948>

**Inflation of Racism, Devaluation of the Poor and Fetishisation of the Critique:
A Reply to Tomáš Profant's Article**

DOI: <<https://doi.org/10.32422/mv.1711>>.

„A pak odvážný kritik, který jako jediný zůstává při vědomí a na stráži, oka nezamhouří, promění tyto falešné objekty ve fetiše, a ty se stanou jen prázdnými bílými plátny, na které se promítá moc společnosti, nadvlády, čehokoli.“

Bruno Latour (2004: 238)

Toto je možná nejtěžší akademický text, který jsem kdy psal. Proč? Za prvé jsem jako vědec-člen oborové komunity a redakční rady *Mezinárodních vztahů* přesvědčený, že článek Tomáše Profanta (2019) „Rasismus v rozvoji a v rozvojové spolupráci“ překrucuje nebo opomíjí zdroje a je konceptuálně tak zmatený, že nesplňuje akademické standardy pro publikaci. Za druhé jako vědec-občan, který se považuje za antirasistu a usiluje o globální spravedlnost a rozmanitost, jsem přesvědčený o politické nebezpečnosti textu, který prakticky všechny aktéry rozvojové spolupráce – a nejen ty – buď obviňuje z rasismu, anebo je považuje za jeho oběti. Za třetí v roli vědce-veřejného intelektuála v článku Tomáše Profanta vidím ukázkový příklad obrazoborecké kritiky ve smyslu Bruno Latoura, která spouští nové kulturní války a odcizuje akademickou sféru od tužeb a zkušenosti lidí a společenství na celém světě. Konečně za čtvrté na osobní a pracovní úrovni jako kolega a spolueditor postkoloniální knihy *Mimo Sever a Jih* (Horký-Hlucháň – Profant 2015) stále nerozumím tomu, jak radikálně odlišná dědictví jsme si oba vzali z postrozvojového přístupu, který nás původně dal dohromady.

Lze tuto poslední roli oddělit od role vědecké a „pozitivisticky“ předstírat schopnost svoji podjatost překonat? Snazší by asi bylo, kdybych dodržel zvyklosti „konstruktivní“ akademické diskuse, na začátku řekl něco pozitivního o volbě tématu, poté se zaměřil na kritické body, odpověď bodře zakončil a otázkám vlastního autorství a pozice se vůbec nevěnoval. Úplně nejsnazší by bylo jen téma převzít, psát si o vlastním výzkumu a samotnému textu se dále nevěnovat. Osobní rovinu ale nelze vynechat nejen kvůli podjatosti, ale především kvůli reflexi role výzkumníka jako nutné podmínky pro tvorbu dobrého výzkumu. Možná, že náš postrozvojový rozchod souvisí především s rozdílnou citlivostí k vlivu feminismu a antropologie na společenské vědy. Článek totiž postrádá jejich hlavní přínosy pro rozvojová studia: sebereflexi vlastní pozice jako autora či autorky, výraz nedůvěry v nadřazenost akademického diskurzu i odpovědnost vůči subjektům výzkumu.

Nerad bych ale spadl do stejné pasti jako Profantův článek a ve své vlastní kritice utekl pryč od věci samotné ke kritice podmínek jejího vzniku (Latour 2004: 231). Naopak, v duchu feministické etiky péče se navíc domnívám, že kritika by měla jít *za samotnou věc*. Jednak by měla odmítnout autorské sebezpopnění spojované s tradiční vědeckou produkcí, což vyžaduje ukázat naši situovanost a stanovisko (Harding 1991). Sebeodkrývání vyžaduje odvahu, ale „*zranitelnost je síla*“ (Charles 2020). Zároveň by se kritika měla otevřít „*důsledkům, které můžeme způsobit našimi kritikami světu, se kterými bychom raději nic do činění neměli*“ (Puig de la Bellacasa 2012: 206). Má hlavní otázka tedy není, *proč* článek nemá pravdu (na tuto otázku v tomto fóru s chirurgickou přesností odpovídá Ondřej Slačálek), nebo *co by mohl dělat* (jak všímavě a s citlivostí k našemu akademickému prostředí navrhuje Miša Krenčeyová), ale *co dělá*.

Ve svém pojetí kritiky jako péče se nejprve věnuji manipulativní práci článku se zdroji a s ní pak úzce související ignoraci hlasů údajných obětí rasismu. V další části navazují rozborem nebezpečných politických dopadů přebubřelého pojetí rasismu autora. Poté popíšu trik jeho obrazoborecké kritiky rozvoje ve smyslu Latoura (2004) a související rozpory a neplodnost politických doporučení. Svoji odpověď uzavřu diskusí o relevanci postrozvojového přístupu v rozvojových studiích z hlediska feministické etiky péče. Rád bych předem rozptýlil romantizující představu pečující kritiky jako žehlení rozdílů a vyhýbání se konfliktům (Puig de la Bellacasa 2012: 204). I to může být součástí péče. Naopak se domnívám, že vyhnout se konfliktu s vědeckou nepravostí a lhostejností by bylo selháním.

OD PŘEHLÍZENÍ A PŘEKRUČOVÁNÍ EMPIRICKÉ LITERATURY...

Co se týče Profantovy péče ve využívání zdrojů ve článku, začnu u sebe. Článek cituje moji kapitolu o typologii stereotypů o globálním Jihu v českých médiích a jejich dopadech pro veřejnou diskusi (Horký 2011). Uvádí ji jako jednu z výjimek chybějící diskuse „*o rasismu v rozvoji a rozvojové spolupráci jako specifickém fenoménu*“ (Profant 2019: 22). Moje kapitola se ale věnuje rasismu pouze ve dvou větách věnovaných jednomu článku: „*Africké obyvatelstvo se nevyhne ani rasistickému stereotypu, resp. práci s vědecky vyvráceným biologickým pojetím rasy. Autorka Lenka Klicperová se při své reportáži setkala s Čechy, kteří ‚tak úplně‘ Čechy nejsou, protože jsou ‚čistokrevní černoši (sic)‘, ale cítí se být Čechy, protože jako sirotci byli posláni do Československa na výchovu*“ (Horký 2011: 119). Plnou citaci zde uvádím jako doklad toho, že se s Tomášem Profantem shodneme na tom, že rasismus je špatný a že na sociální konstruovanost rasy je třeba vždy upozorňovat. V jediném dalším dostupném zdroji jsem ale nenašel o rase ani rasismu jedinou zmínku (Hrubeš – Vávrová 2015). Tvrzení, že se předchozí česká a slovenská literatura věnovala „*rasismu v rozvoji a rozvojové spolupráci jako specifickému fenoménu*“, pak má ovšem smysl pouze s Profantovou extrémně širokou definicí rasismu jako „*nerovným sociálním vztahem*“ na základě rasy, kultury nebo dokonce sociálně-geografické jednotky (Profant 2019: 23–24). Článek tak vyvolává dojem, že autor navazuje na předchozí domácí literaturu o rasismu v rozvoji – ta však existuje jen v jeho vlastních představách.

Budu-li se dále držet jen toho, jak nakládá s mojí vlastní kapitolou, ještě větší nevědomé či vědomé manipulace se autor dopustil, když ji ocitoval jako příklad stereotypů „v diskurzu rozvoje tvořeného vládními rozvojovými agenturami nebo mezinárodními organizacemi“ v Česku (Profant 2019: 28).¹ Můj text se věnoval čistě stereotypům v masmédiích a nikdo z autorek a autorů analyzovaných textů do předchozích kategorií nespadá. Koneckonců kromě zkreslujících citací o samotné výsledky citovaného českého a slovenského výzkumu Tomáš Profant zájem v článku neprojevil. Zejména by se ve své práci mohl inspirovat analýzou procesu vyvolávání stereotypů ze strany vyučujících v situaci, kdy se vymkne kontrole jejich vlastní snaha rozbít stereotypy vyučovaných ve studii Hrubeše a Vávrové (2015: 21).

...K PŘEKRUCOVÁNÍ A PŘEHLÍŽENÍ LIDSKÝCH ZKUŠENOSTÍ

Tomáš Profant obecně tvrdí, že jeho „*metodou práce*“ je využití „*existujících empirických výzkumů do vytvoření ucelené teoretické perspektivy*“ (Profant 2019: 22). Jako důkaz rasismu v rozvojové spolupráci například rozsáhle parafrázuje a cituje Bendixe a Ziaie (2017: 219), kteří sami citují již nedostupnou studii o reprodukčním zdraví v Tanzanii (Leahy – Druce 2009). Ano, podle dostupné syntézy studie počet dětí, které si v průměru rodiče v této zemi přejí, odpovídá počtu dětí, které se narodí, a je vyšší než pět (Leahy 2009: 15). Z toho Tomáš Profant usuzuje, že „*je tu ze strany rozvojového aparátu vytvářený dojem ‚nenaplněné potřeby‘ antikoncepce*“ (Profant 2019: 33). Leahy však ve stejném odstavci uvádí, že 22 % vdaných tanzanských žen v průzkumu uvedlo svoji potřebu antikoncepce (*unmet needs*). O Profantově neznalosti základů sexuálního a reprodukčního zdraví svědčí, že nechápe potřebu antikoncepce jako nástroje zvětšování mezer mezi narozením dětí a ne nutně a jako prostředku pro omezení celkového počtu dětí (National Research Council 1993). O tom, jak těhotenství brzo po sobě zvyšují mateřskou, novorozeneckou a dětskou úmrtností v Tanzanii, svědčí studie Constella Futures z roku 2007, podle které by naplnění nenaplněné potřeby antikoncepce zabránilo úmrtí 5173 matek a 298 926 dětí jen do roku 2015 (MoHSW 2013: 62). Celosvětově používání antikoncepce zachrání život přes čtvrt milionu matek ročně (Cleland – Conde-Agudelo – Peterson – Ross – Tsui 2012).

Pro Profanta je ale zlepšování dostupnosti antikoncepce příkladem „*globální rasové biopolitiky*“ a propojení farmaceutických concernů s německou vládou (Profant 2019: 33). Ignoruje přitom, že zvětšování mezer mezi dětmi delší dobou kojení a sexuální abstinence je tradiční kulturní praktikou tanzanských rodin pro zajištění zdraví a blahobytu. Ta se však bez antikoncepce udržuje lépe v polygammích či přesněji mnohoženských manželstvích, protože omezuje potřebu sexuální abstinence alespoň u muže (Nsekela 1978). V mnohoženských manželstvích však na tanzanském venkově žije už asi jen každá čtvrtá žena. Nepopírám mnohoznačnost vládních populačních politik bývalých kolonií, v případě Tanzanie je však zcela na místě mluvit o zdokumentované kontinuitě tradičních a později hybridních kulturních praktik (Ngalinda 1998: 17–18), svatého grálu romantizujícího směru postrozvoje, spíše než o umělém produktu údajných „*kapitalistických imperativů*“ (Profant 2019: 33).

Autorova post-rozvojová pozice a jí vlastní „*nutnost lhotejnosti*“ vyplývající z kulturního relativismu (Profant 2013a: 84) je udržitelná pouze tím, že ignoruje či manipuluje empirický výzkum v globálním Jihu (a z globálního Jihu). Možná se domnívá, že lidi chrání před zlým rozvojovým aparátem, ve skutečnosti jejich zkušenosti, potřeby a touhy označuje za nucené a neautentické, i když to prokazatelně není pravda a naopak jsou součástí místní kultury.² Tím v důsledku vědomě či nevědomě lidmi globálního Jihu pohrdá.

„VŠICHNI JSTE RASISTI!“

V současném článku se Profantova „*metoda práce*“ rozšířila z konceptu rozvoje na koncept rasismu. Sám přiznává, že z jeho extrémní definice rasismu vyplývá, že „*za rasistické*

je možné označit takřka cokoliv“ a že „obrovské množství tvrzení o národech, kulturách, zemích či jinak rozdělených geografických jednotkách bude rasistické, i když nebude obsahovat nic z kategorie biologického rasismu“ (Profant 2019: 24). Také nenechává nikoho na pochybách, že rasistické výroky říkají rasisti: „*rasismus přítomný v rozvojovém diskurzu [se] přenáší do identit rozvojářů (stejně jako příjemců pomoci akceptujících jejich vlastní nerovné postavení)*“ (Profant 2019: 37, moje zvýraznění). Rasistou jsem podle Profanta já, neboť ve výuce sám říkám výroky typu „*Spojené státy americké mají vyšší HDP na osobu jako Česko nebo Ghana*“ (Profant 2019: 24). Rasistou je sám Tomáš Profant, který o pár stránek píše: „*To, čím se Češi odlišují od například stejně bílých [sic] Němců, je úroveň rozvoje. Jsou méně rozvinutí (technologicky vyspěli) a tomu odpovídá i semiperiferní postavení jejich hospodářství ve světové ekonomice (HDP na osobu) stejně jako jejich směnné relace*“ (Profant 2019: 33). Rasisty a rasistkami se stávají všichni, kteří formulují globální nerovnosti.³

Nemá smysl rozebírat do detailů všechny absurdity Profantova přístupu. Je ale rozdíl, když někoho označíte za rozvojáře, jak to činil dříve, nebo za rasistu, jak to činí nyní: na rozdíl od rozvojářství náš trestní řád rasismus postihuje, a obvinění někoho z rasismu má politické i osobní důsledky pro každého obviněného z rasismu. Absurdní konceptualizace – pokud by ji ovšem někdo i z tohoto důvodu bral vážně – tedy vede ke konkrétním obviněním z rasismu a ve veřejném prostoru je pak úplně jedno, že se má jednat o „*nuancované vnímání rasismu, které umožňuje zkoumat i jemné odstíny zdánlivě nevinných diskurzivních hierarchií*“ (Profant 2019: 22). Nejhorší však je, že Profant přes všechny řeči o konstruovanosti „*rasy*“ sám nakonec sklouzne do „*starého*“ rasismu, když ve výše uvedeném tvrzení považuje za Čechy a Němce jen ty, kteří mají „*stejně bílou*“ barvu pleti. Nakonec je to ale jedno, protože i „*[p]ozitivní obrazy Jiných tedy mají v tomto ohledu stejný dopad jako Jejich negativní vyobrazení*“ (Profant 2019: 30). Článek přitom zcela ignoruje empirickou literaturu o rasismu a rozvoji, která toto experimentálně vyvrací (Baker 2015) i přínosy politické mobilizace a aktivismu, která vyplývá z pocitu viny z příslušnosti k diskriminující většině (Chudy – Piston – Shipper 2019). Rasismus zplošťuje – „*všetci sú rasisti*“, chtělo by se parafrázovat klasika, – a tím pádem banalizuje jeho závažnější formy, protože sám ve článku biologický, kulturní ani rozvojový rasismus nijak neseřazuje z hlediska společenské nebezpečnosti.

Miša Krenčeyová v tomto fóru jasně poukázala na problematiku převzetí termínu *race* z anglosaského do kontinentálního prostředí s jeho emancipační, resp. vylučující záležitosti. O to více je ale třeba elementární citlivost k domácímu politickému kontextu. Na českých a slovenských alternativních konzervativních médiích rezonuje idea, že importovaný anti-rasismus je nový rasismus, protože společnost rasově rozděluje, místo aby ji sjednocoval. Je možné, že tento názor odpovídá i velké části veřejného mínění. Jakkoli se tento postoj často opírá o neznalost či dokonce odmítání historie evropského kolonialismu, Profantův článek mu umělým vytvářením nových forem rasové diskriminace žene vodu na mlýn. Rasistické postoje v české společnosti přetrvávají, ale klesají nejrychleji v EU (European Commission 2019). Postoj obviňující společnost z dalších nových rasismů přesně naplňuje společenskou karikaturu „*neomarxismu*“. Konečně, že by se Tomáš Profant zajímal o názory údajných obětí rozvojového rasismu, tedy příjemců pomoci na to, jak je rozvojové organizace zobrazují, jsem ani neočekával. V každém případě to jsou aktéři a aktérky, které si dobře uvědomují roli stereotypizace v reklamě nevládních organizací za účelem získávání peněz. Částečně ji proto přijímají a částečně odmítají s tím, že by upřednostňovali vyváženější obraz sebe sama (Girling 2018).

ROZVOJ JE TVŮJ FETIŠ A BOJOVAT NEMÁ CENU

Spíše než si dát Profantovy rozpory a skluzy práci jeden po druhém vyvracet, jak to činí v tomto fóru Ondřej Slačálek a Miša Krenčeyová, je, myslím, na místě odhalit jeho „*metodu práce*“ jako typický příklad obrazoborecké kritiky podle Bruna Latoura (2004).⁴

Jak to funguje? Kritik nejprve označí nějaký obecně oceňovaný sociální jev, zde rozvoj a rozvojovou spolupráci, za pouhý fetiš, do kterého si společnost z vlastní vůle projektu svoje přání. V dalším kroku pak kritik jakoby říká: „*Vy, běžní fetišisti, věříte, že jste svobodní, ale ve skutečnosti mají nad vámi moc síly, kterých si nejste vědomi*“ (Latour 2004: 238) a tou silou je zde konkrétně váš rasismus, který je vlastní jakémukoli mocensky nerovnému vztahu mezi jakýmkoli územími. Celý trik obrazoborecké kritiky spočívá v tom, že v prvním kroku má subjekt neomezenou moc vytvořit fetiš rozvoje a rozvojové spolupráce a objekt-fetiš je pouhým plátnem projekce, v druhém případě je objekt naopak tak všemocný, že determinuje lidské chování a subjekt je jen prázdnou nádobou, kterou naplňují síly odhalené sociálními vědami: dokonce ani farmaceutický koncern Bayer není za účelem zisku rasistický „*intencionálně*“ (Profant 2019: 33). Jen si kritik musí dát pozor, aby oba kroky nezkřížil, protože si pak protirečí – potom musí vytvářet surreální pojmy jako „*reálně existující nadřazenost*“, aby mohl formulovat ekonomické hierarchie v jednom světě faktů a zároveň je demaskovat jako fetiš ve světě prvním (Profant 2019: 37). Jednou jsou v textu země rozvinuté, jindy „*rozvinuté*“, jak se to hodí do krámu. Jinak ale obrazoborecký kritik může být současně „*antifetišistou*“ vůči tomu, co nemá rád, a zároveň „*nenapravitelným pozitivistou*“ ve společenských vědách, které má rád (Latour 2004: 241). Jenže „*Zeus kritiky vládne absolutně, o tom není žádná, ale vládne poušti*“ (Latour 2004: 237): rasismus je všechno, a tedy nic.

Bez ironie oceňuji, že Tomáš Profant v článku nabízí politický recept na problém rasismu, a projevuje mu tak svoji pozornost. Obrazoborecký trik se žel promítá i do neplodnosti jeho doporučení. Bylo by asi naivní od autora očekávat ocenění práce antirasistických aktivistů a aktivistek v občanských iniciativách, sociálních hnutích, politických stranách, nebo vládních a mezinárodních institucích na celém světě (byť svůj text psal na rozdíl ode mě ještě před vraždou George Floyd). Místo boje proti individuálním projevům rasismu bychom se podle něj měli zaměřovat spíše na „*změnu konkrétních ekonomických a politických vztahů*“ (Miles in Profant 2019: 36): až odstranění nerovností povede ke konci rasismu. Jaké nerovnosti je třeba odstranit? To je přece jasné: „*Mocenské nerovnosti jsou zřejmé mezi bílými a černými nebo rozvinutými a rozvojovými*“ (Profant 2019: 25, moje zvýraznění).⁶ Zároveň podle Tomáše Profanta nerovnosti globálního kapitalismu vytvářejí potřebu rozvojové pomoci, v další větě je pak rozvojová pomoc jen derivátem rasismu. Je těžké se v tom vyznat, nakonec se zdá, že jediné řešení je odstranění kapitalismu, protože boj proti rasismu je „*příliš malý krok*“ (Profant 2019: 36). Jak odstranit kapitalismus? O tom se nic nedozvíme. Je-li to ale možné, v každém případě to předpokládá svobodu (*agency*) v možnostech odstranění materiálních nerovností a zároveň determinaci (*structure*) v rasismu. Jinak řečeno, oblast hospodářských vztahů by musela ležet mimo globální rasistický systém – ale přesně toto autor svojí širší definice rasismu popírá. A jsme tam, kde jsme byli: platí to i to, cokoliv.

CHVÁLA KRITIKY JAKO ŠPINAVÉ PÉČE

Aby bylo jasno, netvrdím, že Tomáš Profant ve své obrazoborecké kritice péči v tom dobrém smyslu neprojevuje. Zároveň si ale myslím, že aby společenské vědy byly společenské a aby politické vědy byly politické, jako vědci a vědkyně musíme všichni „*pečovat o předměty našeho vědění i o svět kolem*“ (Love 2017: 68 moje zvýraznění). Autorův zamýšlený pokus „*vystavení teoretické perspektivy, kterou bude možné naplnit v budoucnosti vlastním empirickým obsahem i jinými výzkumníky*“ (Profant 2019: 22) vytváří nejen problematickou představu dělby práce ve výzkumu mezi teoretika-stavitele a empiriky-plniče (či plničky), ale především ukazuje, jak empiricky, politicky a eticky necitlivá k lidem se stává perspektiva, která pečuje především o objekt svého výzkumu. Představa vědce jako „*morálního oka*“ odpovídá tradičnímu pojetí maskulinní etiky, oproti tomu feministická, relační etika péče se nebojí „*zašpinit*“ si ruce (viz Horký-Hlucháň 2020). Málodky se slavný výrok Charlese Péguyho k dreyfusádě cituje celý: „*Kantismus má ruce*

čisté, ale nemá žádné. A my, co máme ruce mozolnaté, ruce žilnaté, hříšné ruce, máme někdy ruce plné“ (Péguy 1916: 496).

Nedostatek péče o svět rozvoje a rozvojové spolupráce, se kterými Tomáš Profant nesouhlasí, se doplňuje s přílišnou, nereflektovanou péčí o objekt jeho výzkumu, tedy o post-rozvoj jako kritický přístup samotný a s ním spojený paternalismus („*všichni jste rasisti*“) a privilegovanou neodpovědnost („*nutnost lhostejnosti*“) (Tronto 1993: 145–146). O této přílišné péči svědčí i samotná existence Profantova článku o kritice kritiky rozvoje (Profant 2013a). Základní kameny postrozvojové literatury vyšly v první polovině devadesátých let minulého století a do konce tisíciletí například Ray Kiely v článku nazvaném „*Poslední útočiště vznešeného divocha*“ formuloval zásadní problémy postrozvoje: „*Zůstáváme buď se stanoviskem, že všechno je omezeno na diskurz a tedy na totální relativismus, anebo empiricismus, který zblízka neprojde empirickým zkoumáním*“ (Kiely 1999: 47). Zároveň z postrozvojové tradice ocenil proud antropologa Jamese Fergusona (1994), který je „*na rozdíl od mnoha postrozvojových autorů připravenější provést konkrétní empirický výzkum a opřít se o další tradice, když diskurzivní analýza přestává sloužit*“ (Kiely 1999: 50). Žel článek Tomáše Profanta ukazuje, že pokud nevezmeme postrozvoj jako jeden z užitečných přístupů výzkumu, naše závěry nemusí být pouze neplodné, ale navíc mohou plodit nebezpečnou lhostejnost. V konečném důsledku totiž platí, že „*myšlenka postrozvoje je část dlouhé historie uvnitř rozvojového diskurzu*“, ke které přispěly a přispívají proměny i odpor rozvojových aktérů (Kiely 1999: 48, moje zdůraznění). Není náhodou, že poznání o tom, jak je „*iluzorní věřit, že je možné oddělit výzkum, o 'a', v 'rozvoji'*“, přišlo ze strany antropologického výzkumu, který se skutečně zajímá o to, co rozvoj *dělá* v praxi (Lewis – Mosse 2006: 11).⁷

Je to tedy věc rovnováhy. Na rozdíl od Profantovy obrazoborecké kritiky rozvoje postavené na vytvoření falešného obrazu rasismu se domnívám, že kritika by se měla více zabývat věcmi zájmu (*matters of concern*) než věcmi faktů (*matters of facts*) (Latour 2004: 231). Na ty druhé si západní věda postavila laboratoře, na ty první máme politiku. Jenže politické vědy nejsou molekulární fyzika a pokud se politický vědec rozhodne kritizovat, přebírá na sebe velkou politickou a morální odpovědnost (Portin 2017: 152); nemůže se dál chovat, jako by žil v laboratoři či ve slonovinové věži (metafoře o to užitečnější, že víme, kolik krve na její stavbu padlo). A zvláště to platí o rasismu, protože jako vědci a vědkyně jsme součástí rodiny humanitních věd, které se svou měrou na formování rasismu a následných genocid podílely (Morris-Reich – Rupnow 2017).

Žít zavřený v iluzi laboratoře je ale samozřejmě pohodlnější a neoliberální formy „*kafemlejnků*“ nás budou i nadále finančně i akademickými hodnotami odměňovat za publikaci výzkumů, ve kterých ignorujeme svět kolem nás, obviňujeme lidi hlava nehlava z rasismu, přezíráme či přímo manipulujeme znevýhodněné (autoři a autorky se ještě dokážou bránit) a povyšujeme zdánlivě antifetištickou kritiku na samotný fetiš. Přitom ještě v roce 2013 uzavřel Tomáš Profant svůj článek o roli intelektuála normativně s tím, že by intelektuál „*měl usilovat o menší moc intelektuálů, aby lépe umožnil vyslyšet hlasy subalterních bez ohledu na jejich diskurzivní němotu*“ (Profant 2013b: 58). Kéž by se sám řídil radami, které uděluje ostatním.

¹ Jelikož s některými pojmy Tomáše Profanta pracuji ve svém textu dále, citace uvádím již přeložené do češtiny.

² Tato „*metoda práce*“ zneužití empirických výzkumů pro to, aby vyhovovala apriorní teoretické perspektivě, má více podob a je příznačné, jak se sám autor dříve s argumentem lhostejnosti postrozvoje vypořádal. Píše: „*Považování například povinného očkování proti neštovicím za formu kulturního imperialismu [...] je potom podle Kielyho příkladem relativismu a následné lhostejnosti proti těm, kteří se neštovicemi nakazí.*“ a hned pokračuje dalším odstavcem: „*Cesta z této teoretické slepé uličky existuje, i když také není zcela bez zákrut*“ (Profant 2013a: 76). Následuje strana a půl debaty o kulturním relativismu. V poznámce pod čarou mezi odstavci pak dodává, že „*nutnost lhostejnosti je důsledkem uměle vytvořených potřeb*“ rozvojovým aktérem, který si tak „*uzurpuje*“ autoritativní pozici (Profant 2013a: 84). Lhostejnost ale není žádná „*teoretická slepá ulička*“, ale slepá ulice etická. V závěru se ještě k ní vrátím z hlediska feministické etiky péče.

- ³ Tomáš Profant pravděpodobně namítne, že tvrzení nejsou rasistická, pokud se nachází mimo „kontext dominantního diskurzu“ a mimo „kontext mocenské nerovnosti“ (Profant 2019: 24). Článek však nepřipouští, že by se z něj mohl kdokoli vymanit – snad kromě něj samotného, – což je charakteristické pro obrazoboreckou kritiku.
- ⁴ Obrazoborecká kritika je moje upřednostňované označení toho, co Latour také nazývá „kritickým barbarstvím“ (Latour 2004: 240). Jakkoli jediný kontext, se kterým barbarství jinde spojuje, je útok na newyorské Světové obchodní centrum a s ním spojené spiklenecké teorie (Latour 2003: 44), použití tohoto termínu by se z postkoloniálního hlediska stalo snadným terčem obvinění z eurocentrismu spojováním hierarchie mezi správnou a špatnou kritikou a centrem s periferií. Další možný výraz „antifetišistická kritika“ jakožto útoku na fetiše na rozdíl od obou předchozích termínů nepostihuje dvojznačnost možného dobrého úmyslu útoku v hlavě útočnicka a zničujícího výsledku falešně vytvořených společenských fetišů či obrazů.
- ⁵ Tato odpověď si neklade za úkol přispět k debatě o novému empiricismu či novému materialismu. Z „bedničky s nářadím“ Bruna Latoura si vybírám jen jeden jeho kus inspirovaný mj. feministickou etikou, a tak nemusí být můj postoj s jeho další prací v souladu.
- ⁶ Jak si také všimla už před Latourem Donna Haraway, v tomto problematickém typu kritiky jsou navíc všechny pojmy konstruované, ale samotná kategorie hierarchie či nerovnosti je pevně daná (Love 2017: 56).
- ⁷ Abych parafrázoval parafrázi Cynthia Enloe, „international is personal“ (Enloe 2014: 351), na kterou mě upozornila Míla O’Sullivan, (post)rozvojové je osobní a osobní je (post)rozvojové.

Literatura

- Baker, Andy (2015): Race, Paternalism, and Foreign Aid: Evidence from U.S. Public Opinion. *American Political Science Review*, Vol. 109, No. 1, s. 93–109, <doi:10.1017/S0003055414000549>.
- Bendix, Daniel – Ziai, Aram (2017): Rassismusanalyse in der Entwicklungsforschung am Beispiel deutscher reproduktiver Gesundheitspolitik in Tansania. *PERIPHERIE*, Vol. 37, No. 2, s. 206–231, <doi:10.3224/periphere.v37i2.04>.
- Charles, RuPaul Andre (2020): RuPaul’s Recipe For Success? Love Yourself And Stay Flexible. *National Public Radio*, Autumn, <https://ondemand.npr.org/anon.npr-mp3/npr/fa/2020/03/20200310_fa_1.mp3>.
- Chudy, Jennifer – Piston, Spencer – Shipper, Joshua (2019): Guilt by Association: White Collective Guilt in American Politics. *The Journal of Politics*, Vol. 81, No. 3, s. 968–981, <doi:10.1086/703207>.
- Cleland, John – Conde-Agudelo, Agustin – Peterson, Herbert – Ross, John – Tsui, Amy (2012): Contraception and health. *The Lancet*, Vol. 380, No. 9837, s. 149–156, <doi:10.1016/S0140-6736(12)60609-6>.
- Enloe, Cynthia H. (2014): *Bananas, beaches and bases: making feminist sense of international politics* (second edition, completely revised and updated.). Berkeley, CA: University of California Press.
- European Commission (2019): Discrimination in the European Union. *Special Eurobarometer*, No. 493, <https://data.europa.eu/euodp/cs/data/dataset/S2251_91_4_493_ENG>.
- Ferguson, James (1994): *The anti-politics machine: “Development,” depoliticization, and bureaucratic power in Lesotho*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Girling, David (2018): Which image do you prefer? A study of visual communication in six African countries. RADI-AID Research, <https://www.radiaid.com/s/RADIAIDRESEARCH.pdf>.
- Harding, Sandra G. (1991): *Whose science? Whose knowledge? Thinking from women’s lives*. Milton Keynes: Open University Press.
- Horký, Ondřej (2011): Mediální stereotypy Jihu jako překážka veřejné diskuse: důsledky pro českou rozvojovou spolupráci. In: *Hledání českých zájmů II: Obchod, lidská práva a rozvoj*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 102–124.
- Horký-Hlucháň, Ondřej (2020): Ekonomika péče. Od přebalování dítěte k hospodářské politice pro lidi a planetu. In: Dokupil Škabraha, Martin – Barša, Pavel (eds.): *Za hranice kapitalismu*. Praha: Rybka Publishers, s. 197–216.
- Horký-Hlucháň, Ondřej – Profant, Tomáš (eds.) (2015): *Mimo Sever a Jih: rozumět globálním nerovnostem a rozmanitostí*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Hrubeš, Milan – Vávrová, Terézie (2015): Stereotypy ve výuce témat globálního rozvojového vzdělávání. Centrum občanského vzdělávání FHS UK, <https://mkc.cz/doc/Stereotypy_Vyzkumna_zprava.pdf>.
- Kiely, Ray (1999): The Last Refuge of the Noble Savage? A Critical Assessment of Post-Development Theory. *The European Journal of Development Research*, Vol. 11, No. 1, s. 30–55, <doi:10.1080/09578819908426726>.
- Latour, Bruno (2003): The promises of constructivism. In: Ihde, Don – Selinger, Evan (eds.): *Chasing technoscience: matrix for materiality, Indiana series in the philosophy of technology*. Bloomington: Indiana University Press, s. 27–46.
- Latour, Bruno (2004): Why Has Critique Run out of Steam? From Matters of Fact to Matters of Concern. *Critical Inquiry*, Vol. 30, No. 2, s. 225–248, <doi:10.1086/421123>.
- Leahy, Elisabeth (2009): Reproductive health supplies in six countries: themes and entry points in policies, systems and financing. Population Action International, <https://pai.org/wp-content/uploads/2012/01/Synthesis.pdf>.
- Leahy, Elisabeth – Druce, Nel (2009): A Case Study of Reproductive Health Supplies in Tanzania. Population Action International.

- Lewis, David – Mosse, David (2006): Encountering Order and Disjuncture: Contemporary Anthropological Perspectives on the Organization of Development. *Oxford Development Studies*, Vol. 34, No. 1, s. 1–13, <doi:10.1080/13600810500495907>.
- Love, Heather (2017): The Temptations. Donna Haraway, Feminist Objectivity, and the Problem of Critique. In: Anker, Elizabeth S. – Felski, Rita (eds.): *Critique and postcritique*. Durham: Duke University Press, s. 50–72.
- MoHSW (2013): The National Family Planning Research Agenda, 2013–2020. Ministry of Health and Social Welfare, Government of Tanzania, <http://www.prinmat.or.tz/uploads/National_Family_Planning_Research_Agenda_2013.pdf>.
- Morris-Reich, Amos – Rupnow, Dirkeds (2017): *Ideas of “Race” in the History of the Humanities*. Cham: Springer International Publishing, <<http://link.springer.com/10.1007/978-3-319-49953-6>>.
- National Research Council (1993): *Factors affecting contraceptive use in Sub-Saharan Africa. Population dynamics of Sub-Saharan Africa*. Washington, D.C: National Academy Press.
- Ngalinda, Innocent (1998): Age at First Birth, Fertility, and Contraception in Tanzania, <doi:10.18452/14446>.
- Nsekela, Christina M. (1978): Family Planning in Tanzania, No. 6, <<https://www.tzaffairs.org/1978/07/family-planning-in-tanzania/>>.
- Péguy, Charles (1916): *Ovres complètes de Charles Péguy 1873–1914. Ovres de prose. Notre jeunesse, Victor-Marie, Comte Hugo*. Paris: Éditions de la Nouvelle revue française.
- Portin, Fredrik (2017): The Politics of Critique. Bruno Latour and the Scholar as a Political Actor. *Lychnos*, s. 143–155.
- Profant, Tomáš (2013a): Debata medzi postrozvojom a jeho kritikou. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 48, No. 1, s. 70–89.
- Profant, Tomáš (2013b): On the role of an intellectual. *Studia Politica Slovaca: časopis pre politické vedy, najnovšie politické dejiny a medzinárodné vzťahy*, Vol. 6, No. 1, s. 50–59.
- Profant, Tomáš (2019): Rasizmus v rozvoji a v rozvojovej spolupráci. *Mezinárodní vztahy/Czech Journal of International Relations*, Vol. 55, No. 1, s. 21–40, <doi:10.32422/mv.1611>.
- Puig de la Bellacasa, María (2012): ‘Nothing Comes Without Its World’: Thinking with Care. *The Sociological Review*, Vol. 60, No. 2, s. 197–216, <doi:10.1111/j.1467-954X.2012.02070.x>.
- Tronto, Joan C. (1993): *Moral Boundaries: A Political Argument for an Ethic of Care*. New York: Routledge.

Note

I thank the forum’s editor Jan Daniel for his valuable recommendations for the first version of the text.

AUTHOR BIOGRAPHY

Ondřej Horký-Hlucháň (1980) is a senior researcher at the Institute of International Relations Prague and a lecturer at the University of Western Bohemia in Pilsen. Having published predominantly on development policies of the Central and Eastern European countries, he now works on policy coherence for sustainable development and its implementation in the larger governance framework of the UN Agenda 2030 with a focus on the European Union and Africa. He is a member of the executive committee of the European Association of Development Research and Training Institutes (EADI).